

'Kroniek'

**MEDEDELINGEN
OUDHEIDKUNDIGE KRING
VOORST**

*17e jaargang nr. 3
1994*

Oudheidkundige Kring Voorst

1994 17e jaargang nr. 3

Dagelijks bestuur :

Voorzitter : Mr C.G. Bieze-van Eck, Rijksstraatweg 103,
7391 MK Twello, telefoon 05712-71546

Secretaris : L. Sevenster, Schadewijkpad 11,
7391 TJ Twello, telefoon 05712-72037

Penningmeester : M. Niemeijer, Schoolstraat 31,
7383 CC Voorst, telefoon 05758-1499

Redactie-adressen: J. Lubberts, Kon. Wilhelminastraat 10,
7396 AJ Terwolde, telefoon 05717-1760

H.J.I. Wolke, Burg. v.d. Feltzweg 39,
7391 HL Twello, telefoon 05712-74928

De contributie bedraagt f 25,-- per persoon. Voor gehuwden of samenwonenden op hetzelfde postadres f 30,--. Gironummer 16 64 122. Rabobank, rekeningnummer 36.28.09.267. Niets uit deze uitgave mag overgenomen worden zonder toestemming van de redactiecommissie.

Inhoud

		Bladzijde
Van de bestuurstafel	L. Sevenster	2
Ons foto-archief	L. Seventer	2
Nieuwe aanwinsten	G.H. van der Goot-van Eck	4
Oude foto's spreken	L. Sevenster	5
Beknopte bouwgeschiedenis van de middeleeuwse Heilige Drievuldigheidskerk te Voorst	Z. Kolks	6
Uit de geschiedenis van de dorpskerk te Twello Deel 22B	D. Lekkerkerker	9
Het zoenkruis van Avernoorde	E. de Jonge	16

Foto omslag:

Een van onze geschenken.

Een verdwenen dorpsbeeld: het oude "ziekenhuis" aan de Binnenweg (nr. 2) te Twello (voorganger van Het Grotenhuis).

Opname d.d. september 1953; fotograaf: A.C. Luber.

Van de bestuurstafel

door L. Sevenster (secretaris)

A. De gift van 10 bidprentjes door ons lid mevrouw Nieuwstraten is het begin geworden van een nieuwe loot aan onze "boom der verzamelingen".

Naast oude foto's, boeken, kranten en -knipsels, ansichtkaarten en gebruiksvoorwerpen, zijn wij heden gestart met een bescheiden collectie bidprentjes, die zeer geschikt is voor publicaties of voor genealogen. Wij kregen enkele belangrijke bidprentjes van de volgende geestelijken: de priesters A. Berns, A. Hulleman, Th. Balster en de pastoors G.W. Bolder, B.J.M. Beijer en E.A.J. Bosman, allen uit Klarenbeek. De pastoors C.H. Ballangee en J.F.V. Reith behoorden tot de Bussloose parochie. Als u voor onze collectie nog bidprentjes beschikbaar wilt stellen, zal ik ze volgaarne in ontvangst nemen.

B. Er is een kleine mogelijkheid, dat we 2 kamers boven een kantoor kunnen huren, waar we gedurende 2 dagen/week onze werkcommissies kunnen laten werken. Al onze "papieren" verzamelingen kunnen in de aanwezige kasten worden opgeborgen.

C. We hebben de resterende 800 ansichtkaarten opgekocht uit een Twellose erfenis. Oorspronkelijk werd de serie van 10 verschillende dorpsgezichten in 1925 uitgegeven.

D. In 1990 verzamelden de schoolkinderen van diverse basisscholen in onze gemeente de oorlogsverhalen van de Bevrijding in 1945 bij burens en familieleden. De O.K.V. wil deze verhalen in boekvorm uitgeven in maart 1995.

Ons foto-archief

door L. Sevenster

De vorige puzzelfoto

Van ons lid, de heer Co Hartgers, van 1948 tot 1988 muzikant-lid van de TWELLODIANS, kreeg ik de volgende reactie op de toneelfoto. De inhoud van zijn brief spreekt voor zich.

Met groot genoegen ontdekte ik in de laatste 'Kroniek' op blz. 4 een bekende foto. Dit is namelijk een opname uit een revue van het amusementsorkest 'The Twellodians'. Toen de Tweede Wereldoorlog voorbij was werden er

overal verenigingen opgericht want men had weer belangstelling en mogelijkheden voor ontspanning.

Naast de vele buurtverenigingen ontstond o.a. ook na deze periode de Twellose accordeonvereniging, toneelvereniging 'Actief' en de voor mij (en ook voor anderen) zo bekende 'The Twellodians'. Dit stelde een amusementsorkest voor en werd in eerste instantie gestimuleerd en opgericht door de beide zwagers en

muzikanten Gerrit Nieuwenhuis en Berend Blok. Vooral Gerrit N. zat vol ideeën en naast pianist en leider van het orkest schreef hij vooral in de beginperiode veel revue's welke bij heel veel Twellonaren nog bekend zijn. Deze foto stelt een scene uit een van de revue's voor en waarbij je in eerste instantie alleen de lijst met figuren zag van dames uit de pruikentijd van Lodewijk de 14e.

Na het optrekken van 't toneeldoek (gordijn) zag je dit tafereel en in eerste instantie dacht een ieder dat het een werkelijk schilderij was, maar het was bedrog.

Want de muziek zette het menuet van Beethoven op de lessenaar en bij het spelen van deze muziek kwamen 4 heren (verklede dames) aangeschreden en maakten een reference voor de lijst waarna ze elk voor zich met een (lijst)-dame die op dat moment tot leven kwam een menuet dansten en bij de laatste tonen verdwenen de dames weer in de lijst en de z.g. heren gingen ter linker en ter rechterzijde staan zoals hier is afgebeeld.

De nieuwe puzzelfoto

De Twellodians zijn opgericht in 1946 en deze foto stamt uit de beginjaren '50.

Voor mij zijn de volgende namen te achterhalen waarbij ik vooral afga op de meisjesnamen. Van links naar rechts:

1. = Rikie Karrenbeld (nu mevr. Wolters)
2. = Marjet Biljard
3. = Greta Koster (dochter van de fotograaf)
4. = Toos Jansen (nu mevr. Palm)
5. = Els Loman zittend (nu mevr. Goorman)
6. = Rikie Kamperman
7. = Hennie Roeterdink (van de melkboer)
8. = Annie Zandhuis (nu mevr. Koster)

De repetities en de uitvoeringen werden vrijwel allemaal gehouden in het Stationskoffiehuis te Twello van de fam. Korderijnk.

Van mevrouw Biljardt-Korderijnk mochten we vorengenoemde gegevens ook ontvangen.

Deze boerderij in Twello is al lang geleden afgebroken. Wij missen echter de volgende gegevens: welke straat en huisnummer staat nu op de plek van de boerderij, had deze een

naam, wie woonden er en wanneer is het geheel afgebroken?
Uw reactie zie ik met belangstelling tegemoet.

Nieuwe aanwinsten

door G.H. van der Goot-van Eck

Aangekochte boeken

- Kastelen rond Zutphen II
auteur: J. Harenberg.
- Uit de historie van Voorst
auteur: Prof Dr Jappe Alberts.
- Aan de dijk gezet
Naar een idee van de Milieugroep Noord-oost Veluwe.
- Grote Fond in Nederland (over postduiven)
auteur: J.P. Hendriks.

- Het geslacht Gerritsen
auteur: W.J.E. Schrijver.

Geschonken boeken

- Sportvereniging Terwolde
75 jaar sportgeschiedenis van Terwolde
auteur: J. Lubberts.
- Van den Belt, 90 jaar bouwhistorie.

Giften

- Tien foto's met negatieven uit de periode 1925-1955. Ontvangen van de zoon van de heer A.C. Lubber, die aan de Binnenweg 5 in Twello woonde.
- Een 80 centimeter rood-wit-blauw lint met de tekst "Nederland Herrijst" en afbeelding van de Oranje Nederlandse Leeuw. Dit lint werd door de kinderen gebruikt als sjerp in 1945.
Geschenk van mevrouw J. Schutte-Geurtsen te Twello.
- Van mevrouw Taverne uit Twello ontvingen we het Contributieboek K.V.P. Klarenbeek over de jaren 1946-1964. Ook een

Oude foto's spreken

door L. Sevenster

Een van de bidprentjes die we mochten ontvangen van mevrouw Nieuwstraten is die van pastoor Ballangee. Toevallig bevindt zich in onze collectie een foto van dezelfde geestelijke. Het is interessant de foto uit 1935 te koppelen aan het bidprentje van 1943.

De foto toont de pastoor van Bussloo temidden van het parochiebestuur en veel leden van de kerk en werd genomen bij het afscheid van de pastoor.

Het bidprentje, uitgegeven bij de begrafenis, vermeldt de volgende gegevens:

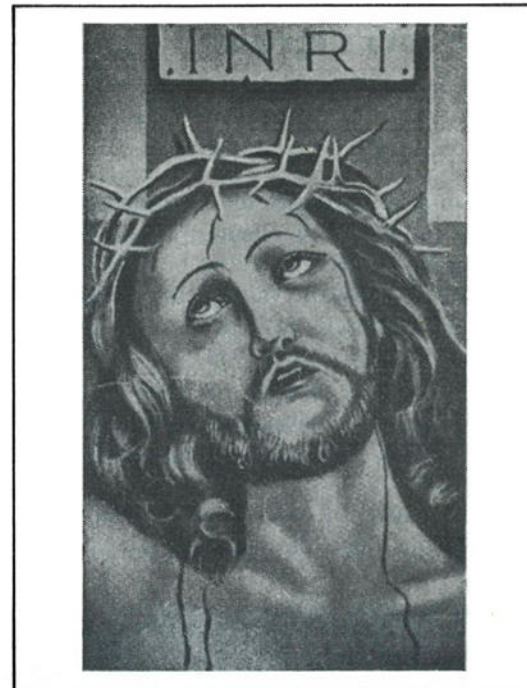
Cornelis Hendrikus Ballangee werd in Utrecht geboren op 14 febr. 1848, tot priester gewijd in Utrecht op 15 aug. 1874. Hij was o.a. assistent te Baarn en Apeldoorn, kapelaan in Oudhoorn en Duistervoorde. Van 24 november 1893 tot 5 mei 1899 was hij pastoor in Dalmsholte, daarna werd hij pastoor te Bussloo tot 15 maart 1935.

Als emeritus-pastoor van Bussloo bracht hij zijn laatste levensjaren door in het St. Elisabeth Gasthuis in Zutphen, waar hij op 1 maart 1943 is gestorven. Hij werd op het R.K. kerk-

*Het afscheid van Pastoor Ballangee.
Coll. O.K.V.*

hof te Bussloo begraven op 4 maart 1943.
 "Verleen, smeeke wij U, o Heer, dat de ziel van Uwen dienaar Cornelis, dien Gij in dit leven met de priesterlijke waardigheid hebt gesierd, in de glorie des hemels zich voor eeuwig verblijde, Door Christus onzen Heer."

Voorzijde bidprentje.

Beknpte bouwgeschiedenis van de middeleeuwse heilige drievuldigheidskerk te Voorst

door Z. Kolks

De Nederzetting Voorst en haar kerk kunnen bogen op een voor Nederland uitzonderlijk hoge ouderdom van tenminste elfhonderd jaar(!) In een lijst van landerijen en kerken van de (aan de Heilige Verlosser toegewijde) Benedictijnerabdij in Prüm (Dld) en daterend uit het jaar 893 staat reeds vermeld: "*De ecclesia, que est in Vuorst exeunt solidi XXX*", oftewel "de kerk van Voorst brengt dertig goudstukken op".¹⁾

Dit bedrag kwam jaarlijks ten goede aan de abt van de abdij. Pas na de overgang van de gemeente in Voorst naar de Hervorming aan het

eind van de 16e eeuw kwam een einde aan de afdracht.

De bedoelde kerk zal van hout geweest zijn, daarover bestaat geen zekerheid. De huidige kerk reikt helaas minder ver in het verleden terug; want dat zou een unicum in ons land zijn geweest. De toren dateert uit de 12e eeuw en de kerk uit de 15e eeuw. Dat leeftijdsverschil kan aldus worden verklaard: er moet ook een kerk zijn geweest uit dezelfde tijd als de toren.

Deze is drie eeuwen later vervangen, waarbij – zoals dikwijls bij dorpskerken in Gelderland het geval was – de oude toren gespaard bleef.

Fasen

De kerk is niet in één keer gebouwd, maar in drie fasen. Dat was in de middeleeuwen gebruikelijk. Eerst werd het koor opgetrokken, daarna het schip met de traptoren. Het schip is later tot stand gekomen dan het koor, omdat in de oostelijke muur van de zuidbeuk een steunbeer (dat is een ver uitstekende muurverzwaring) van het koor is ingebouwd. Na de bouw van het schip volgde nog een uitbreiding langs de noordzijde van het koor, bestaande uit een oostwaartse verlenging van de noordbeuk met twee 'traveeën' (vakken) en een daarop aansluitende sacristie. Dit valt af te leiden uit het feit, dat de vijfde steunbeer van de noordbeuk (vanuit het westen gerekend) niet in het verlengde ligt van de corresponderende steunbeer

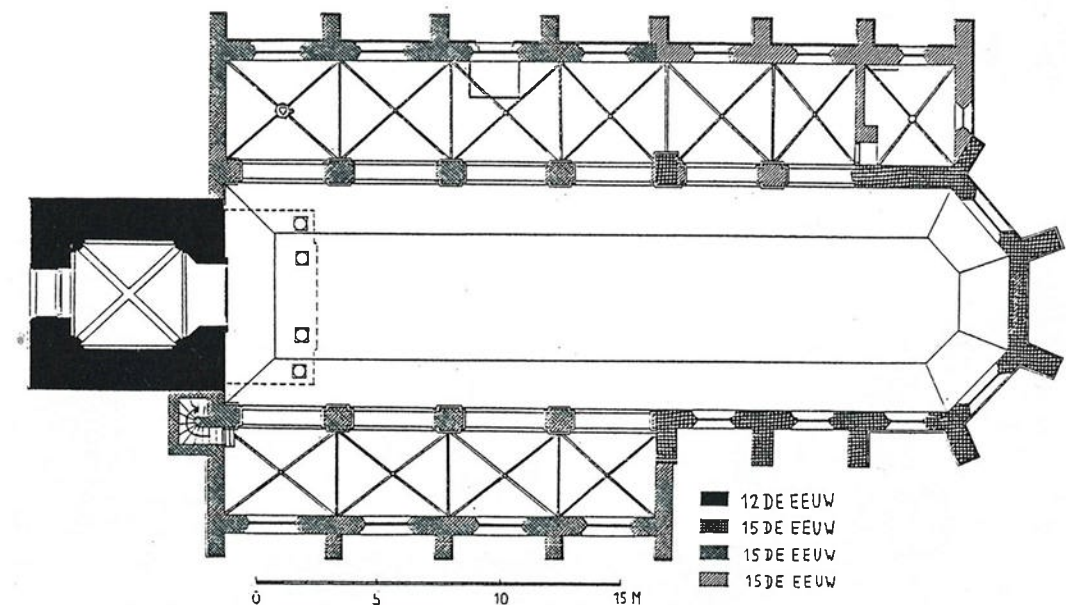
in de zuidbeuk. Die moet dus bij bovengenoemde uitbreiding nieuw opgetrokken zijn. Zie de plattegrond, of ga de situatie eens ter plekke bekijken.

De overwegend figuratief beeldhouwde kraagstenen (dragende stenen) in koor, schip en uitbreiding worden alle omstreeks 1460-1470 gedateerd.²⁾

Dat betekent, dat de laatste bouwphase van de kerk – de uitbreiding van het schip – in die jaren al vergesloofd moet zijn geweest.

Stenen

Tot slot nog een enkel woord over het gebruikte bouw materiaal. De bestaande kerk is grotendeels opgetrokken uit tufsteen. Dat is een vulkanisch gesteente, dat met vlotachtige 'scheiden' via Rijn en IJssel werd aangevoerd (Voorst lag destijds aan een arm van de rivier). In ons geval kwam het gesteente uit het Eifelgebergte in Duitsland.

Plattegrond kerk Voorst.

Het bouw materiaal is bij toren en kerk echter verschillend toegepast. De toren bestaat vrijwel geheel uit tufsteen, terwijl bij de kerk alleen het buitenste gedeelte van tufsteen is opgetrokken en het binnenste van baksteen. Dit sluit geheel aan op het gebruik in Gelderland gedurende de Romaanse, respectievelijk de Gotische periode. De baksteen heeft een dik formaat; in het schip bijvoorbeeld 22 x 14,5 x 6 cm.

Bronnen:

- 1) L.A.J.W. Sloet, *Oorkondenboek der graafschappen Gelre en Zutphen tot op den Slag van Woeringen, I. Tot den dood van Graaf Gerard*. 's Gravenhage 1872, bladzijde 66.

Ned. Herv. Kerk Voorst. Gezien vanuit het zuiden. 1987 Coll. L. Sevenster.

- 2) D.P.R.A. Bouvy, *Middeleeuwse beeldhouwkunst in de Noordelijke Nederlanden*. Amsterdam 1947, bladzijde 121.

Noot van de redactie:

De heer Kolks zond ons tevens een zeer gedetailleerde beschrijving van het uitwendige van de middeleeuwse toren bij de kerk. Het lijkt ons verstandig deze te bewaren tot een volgende Kroniek. Dan kunt u met de Kroniek in de hand alle details van de toren rustig bekijken. tails van de toren rustig bekijken.

Uit de geschiedenis van de dorpskerk te Twello – Deel 22B

door D. Lekkerkerker

''Censure ofte Ordel Wilhelmi Nagge over de Beroepinghe der Kercken-Dienaren''

Wat opvalt in dit boekje over het beroepen van predikanten is het grote aantal citaten, dat Nagge ter ondersteuning van zijn betoog: 21 aanhalingen uit de bijbel en 13 uit de geschriften van de kerkvaders der eerste eeuwen en uit oude conciliebesluiten. Dit illustreert, dat de mannen der Hervorming hun kerk niet zagen als een nieuwe kerk maar als een voortzetting, in gewijzigde vorm, van de oude rooms-katholieke kerk. Waar ze konden sloten zij zich bij het verleden aan.

Wat de beroeping betreft huldigt Nagge de stelregel dat een gemeente zich een predikant kiest. Dit in tegenstelling met vroeger, toen een parochie een haar toegezonden pastoor zonder meer moest accepteren. Nu komt een candidaat-dominee op beroep preken. Het hele dorp kan hem horen en zich een oordeel vormen over 's mans persoon en gaven. Staan die hun aan, dan mag hij blijven en wordt hij aangenomen, het traktement wordt geregeld en na verloop van tijd wordt hij in het ambt bevestigd. De beroeping, een ernstige zaak, moest onder bidden en vasten geschieden, opdat de rechte man gevonden zou worden en (zeer belangrijk voor Nagge) met algemene stemmen gekozen zou worden.

Toen echter, aldus Nagge, de kerk groeide en, vooral in de steden, haar leden bij duizende telde, was het niet meer mogelijk de gehele gemeente bij het beroepingswerk te betrekken. Toen heeft zij uit haar midden ''de dapperste, verstandichste ende godvruchtigste mannen'' samengesteld om het beroepingswerk te doen en de beroepene aan de gehele gemeente voor te stellen, opdat die haar consent zou geven. De gemeente werd bij dit werk dus niet uitge-

schakeld. Zij had het laatste woord. Is met dit college van wijze mannen de kerkeraad, waarin ook burgemeesters zitting hadden, bedoeld? Het is niet duidelijk. Merkwaardig is, dat Nagge in zijn boekje praktisch nergens de kerkeraad noemt.

In de nieuwe situatie is een eenstemmig beroep moeilijk geworden, wanneer meerdere kandidaten naar voren geschoven worden. Maar van een verkiezing bij meerderheid van stemmen wil Nagge niet weten. Dit gaat ten koste van de eenheid van de gemeente en de eenheid van gemeente met haar nieuwe predikant. Zijn er twee kandidaten, dan beveelt Nagge loting aan, zoals dat ook in de eerste christengemeente wel gebeurde. Werd dit niet gewenst, dan moest men op een derde man overgaan.

Een beroep moet uitgebracht worden zonder aanzien des persoons, ongeacht de hoge of lage afkomst van de candidaat; ook medelijden of menselijke sympathie mag geen motief zijn en nog veel minder eerezucht, om straks met een beste dominee te kunnen pronken. Er is maar één motief: de voortgang van het werk. Het Woord moet verkondigd, de sacramenten gebruikt, de armen handreiking gedaan en de zieken bezocht worden. Daarvoor is een geschikte en bekwame man nodig met een goed getuigenis, en dan staat er: ''so wel van de geene de buyten de Gemeente sijn, als de daer binnen sijn.'' De buitenstaanders zijn zij, die zondags wel in de kerk komen maar niet tot de gemeente behoren. Zij kunnen er nog niet toe komen belijden van het geloof te doen. Met deze weifelaars moet bij een beroeping rekening gehouden worden. Hun oordeel over een dominee telt mee.

VVILHELMI NAGGE

over de Beroepinghe der Kercken-Dienaren/
aen den Hoog-achtbaren Wel-geleerden

Heer

REINHERVM VAN RENSEN

des beider Rechten Licentiaet/
ende Ghedeputierde des
Betutschen Quartiers
in den Furstendom
Selve.

Psal. 68. versch. 31.

Scheldt het Ghedierte in't riet, het rotte der Offen
onder haren kalveren, die daer vertreden om
geldts wille.

Ghedruct by den
Authoor selfs.

Anno 1616.

Nu is Nagges oordeel over zijn collega soms scherp. Hij spreekt smalend van "sachtlevende Leraerts", die het gemakkelijk opnemen, die nooit bij zieken of armen, of in de gasthuizen, of bij door de rechter ter dood veroordeelden willen komen maar, hoewel zij als predikanten met z'n vieren of vijven in de stad zijn, het werk door zogenaamde Ziekentroosters laten waarnemen, zeggende dat het hun niet competeert. Dan haalt Nagge fel uit: "Huichelaars en geveinsden zijn jullie, die men beter in het verfijnde hofleven en in het wereldje van de geurige specerijen van de apotheker kan gebruiken dan in de dienst der gemeente. Juist zij, die niet in de kerk kunnen komen, hebben de boodschap van troost en bevrijding dubbel hard nodig. Wie hen veracht valt in het oordeel van Hem, die zeggen zal 'Voor zo veel gij dit niet aan een van Mijn minste broeders gedaan hebt, hebt gij dit Mij niet gedaan'."

Behalve een trouw en toegewijd pastor moet de te beroepen predikant welgeleerd en godvrezend zijn, geschikt en bekwaam om met zijn gaven anderen met het Woord Gods te onderrichten. Dat vraagt nogal wat. Nagge citeert Chrysostomus (4de eeuw) waar deze zegt: "wie anderen aanneemt om te regeren, die moet in heerlijkheid de anderen zo ver teboven gaan als de zon in haar klaarheid de sterren teboven gaat."

Welke eisen stelt Nagge aan een predikant? Hij sluit hierin aan bij de bepalingen van de concilies der eerste eeuwen. Daarin gaat het weliswaar over de verkiezing van een bisschop, maar als wij het woord "bisschop" vervangen door "predikant" of "leraar", is het bepaalde zonder meer op hen van toepassing. We lezen dan: men zal bij het examen onderzoeken of de man scherpzinnig is van natuur, leerszaam, van zedige manieren, kuis en sober; ook of hij zijn eigen zaken goed waarneemt, nederig is en gemeenzaam; ook of hij geleerd is en in de Wet Gods wel onderwezen; ook of hij de

zin van de H. Schrift wel verstaat en de kerkenordeningen goed kent; en vooral, of hij de leer van de H. Geest met bekwamen redenen kan verklaren, nl., dat God, Vader, Zoon en H. Geest één God is, drieënig van wezen. (Nagge zal dit laatste graag overgenomen hebben. In zijn dagen werd de leer van de drie-eenheid door sommigen (de socinianen) bestreden en geloofchend. Ze vonden Nagge op hun weg.) Ook uit de keizerlijke wetboeken van Justinianus (6de eeuw) puurt Nagge een en ander, dat van nut kan zijn bij het beroepingswerk. O.a. de bepaling dat er een heilige eed gezworen moest worden, dat de beroepene noch door geschenken, noch door beloften, noch door vriendschap of enigerlei menselijke affectie gekozen was, maar alleen omdat hij recht in leer en leven was. Het kwaad van de simonie (voor geld een geestelijk ambt kopen) was noch in de oude kerk noch in die der hervorming onbekend.

Opvallend is, dat Nagge aan de besluiten van oude concilies enig gezag toekent, en anderzijds die van zijn eigen kerk op dit punt (synode 1578, 1581, 1586) niet vermeldt. Waarschijnlijk omdat er al genoeg over geschreven was. Hij koos een andere invalshoek, de oude kerk, waarvan hij veel wist.

Maar boven alles uit gaat hem het gezag van de bijbel, het Woord van God. Daar verschijnt het profiel van een goede predikant (1 Tim. 3 uit de Deux-Aesbijbel): "Hij zal onstraffelijk zijn, man van één vrouw, wakker, nuchter, gemanierd, herbergzaam, geschikt om te leren, geen wijnzuiper, geen vechter, geen vuilgewinzoeker, maar redelijk, niet kijfachtig, niet geldgierig, die zijn huis wel regeert, die gehoorzame kinderen heeft, want is het dat iemand zijn eigen huis niet weet te regeren, hoe sal hij de Gemeente Gods bezorgen? Geen nieuweling, opdat hij niet opgeblazen worde. Ook moet hij een goed getuigenis hebben van degene, die buiten (de gemeente) zijn." Nagge eist veel, streng voor anderen, ook streng voor zichzelf. Deze man, dat blijkt telkens uit z'n boekje, heeft een hoge ambtsopvatting, die hem nogal

eens doet botsen met de realiteit in kerk en gemeenten.

Bij het beroepen moet volgens hem zeer voorzichtig tewerk gegaan worden, de kandidaat grondig op leer en leven onderzocht worden. Er zijn er, die zuiver in de leer zijn, maar het in de levenswandel niet zijn. En omgekeerd, die onberispelijk zijn in gedrag maar wier leer helemaal niet deugt: zij misbruiken hun geleerdheid tot ketterij en goddeloze dwalingen. Anderen falen in beide opzichten maar weten hun gebreken op meesterlijke wijze te bedekken. "Want men krijgt dicwijls in ervaringhe, dat sommijhe meer in Bacchi ofte Cupidinis Schoele (wijn en zinnelijkheid) haer hebben gheoefent als in de godsallige kennisse der H. Schrift." Nu wil het geval, dat juist dat soort predikanten bij de eenvoudige kerkgangers geacht zijn om hun "geleerdheid". Daarmee pronken zij als zij in de preek Latijnse citaten van Cicero e.a. gebruiken of wel met veel bombastie wat monnikenlatijn ten beste geven, hoewel het met de preek niets te maken heeft. Verder adviseert Nagge na te gaan of de te beroepen persoon uit een ruime dan wel uit een krappe beurs gestudeerd heeft. En, kende hij overvloed, of hij die wel op de goede manier gebruikt heeft, dan wel lui is geweest en er vrolijk van heeft geleefd en zich meer in de ijdele Philosophie geoefend heeft dan in de H. Schrift. En als hij sober heeft moeten leven, of hij die tijd gebruikt heeft om zich te oefenen in geduld, deemoed en beleefdheid, zonder de grenzen van het betamelijke te overschrijden, zodat hij een goed getuigenis heeft. Is hij er niet in geoefend, dan staat te vrezen, dat hij door de kerkdienst eenmaal tot betere staat gekomen, vervallen zal tot onmatigheid en hovaardij. Zoals een poëet zegt:

Asperius nihil est humilicum surgit in altum.

Dit is in vertaling:

Men vindt op aerden ghien ongeschickter in manieren

Dan een beedelaar die rijck word, ende sal regieren.

Het beroepen van een kandidaat, die nog geen gemeente diende

De man zal na volbrachte studie zich de Kerk ter beschikking stellen en zich presenteren aan de classis, waaronder hij ressorteert, opdat men zich van zijn gaven en bekwaamheden op de hoogte kan stellen en vervolgens nagaan in welke gemeente hij zou passen en beroepen zou kunnen worden. Ondertussen kon de kandidaat slechts wachten op een beroep. Zelf mocht hij geen initiatief nemen. Zeker niet door middel van smeekbeden, vleierij of giften een beroep proberen af te dwingen. Vooral in geval van collatierecht (een adellijke Heer of Vrouw had bij een vacature het recht een predikant voor te dragen) werd er nogal gekonkeld. De kandidaat moest echter "stil ende van God eendrachtige uytcomste verwachten". Hij mocht zich niet naar een beroep begerig tonen, in eerste instantie er zelfs voor bedanken. Met tegenzin moest hij over de streep getrokken worden. Dat was voor Nagge ware vroomheid.

Het beroepen van een predikant uit een andere gemeente

Indien iemand een gevestigde gemeente dient en wel wil veranderen en zijn persoon is in vacante plaatsen binnen de classis bekend, moet hem dat genoeg zijn. Hij mag niet zichzelf aanbieden of zich door anderen laten aanprijzen. Hij moet het stil afwachten, opdat wanneer hij een beroep krijgt, duidelijk is dat het niet zijn beschikking is, maar de wil van God. De begeerte om een heerlijker en rijker plaats te dienen is niet uit de H. Geest, en zeker niet de begeerte zich van een arme gemeente te ontslaan. Wie niet net zo lief een geachte als een ongeachte gemeente wil dienen, zoekt niet God te dienen maar zichzelf.

Als iemand een beroep heeft mag hij dit niet op eigen goeddunken afslaan, maar onder het goeddunken van de gehele classis, waaronder hij staat, zal hij de roeping volgen of niet. Op

dit punt is hij aan het oordeel van de classis onderworpen. Men moet niet ingaan op de bewerkingen van de beroepen, dat zij in die andere gemeente meer dienst kunnen doen, met meer stichting. Wat is dat voor geest? Niet de H. Geest maar een geest van gierigheid en eergierigheid.

Hier komt Nagge te spreken over het beroepingswerk in de hoofdsteden. Hij noemt het ronduit een tragedie. Er zijn lieden, die het beroepen of verplaatsen van predikanten gebruiken voor eigen doel, om zichzelf naar voren te schuiven of uit "nieusgierichheid", ze willen vanaf de preekstoel wat nieuws horen. Bij het beroepingswerk wordt het oordeel van de classis, die grotendeels uit plattelandspredikanten bestond, niet gevraagd of niet geteld; evenmin het oordeel van de kerkeraad, "al sijn daerin oock altemet seer guede verstandige ende godsallige mannen", en zeker niet het oordeel der gemeente. We hebben de indruk dat een kleine selecte groep de dienst uitmaakte. Door patronaatsrechten en voorkeurstemmen bepalen zij het beleid. Ja, zij menen dat het hun vrij staat te doen wat ze kunnen en te kunnen wat ze willen, omdat zij weten hoe het in de gemeente Gods behoort toe te gaan, alsof de regering der kerk hing aan "de Orakelen haeres laetdunkenden verstands". Bij die selecte groep behoorde ook een aantal predikanten, die "nae den aerd der Pharizeen het bovenaensitten soecken in alle vergaderinghen". Nagge noemt ze Priesteren, naar analogie van de priesterheerschappij in Israël ten tijde van het Oude Testament (zie hierover de eerste bladzijde van zijn boekje). Nagge noemt nergens namen. Hij schrijft alleen, dat in de kleine steden zulke excessen niet voorkwamen. Maar de gemeente leed er onder. Er was vaak meer ontstichting dan stichting, meer schande dan eer, meer goddeloosheid dan godsvrucht. Bij het beroepingswerk blijkt ook, aldus Nagge, dat bij predikanten vaak vooroordeel bestaat tegen bepaalde plaatsen. Reden genoeg om te bedanken. De ene plaats is te ver, de andere te eenzaam, of te ongelegen, of te moe-

rassig, of te laag, of te hoog, of te ongezond van lucht, of te guur, of het volk te woest, of de gemeente te klein of te arm. Dit gaat niet op. Waar God ons roept, behoren wij gewillig te volgen, gelijk de apostelen deden, die toen ze geroepen werden zelfs alles, dat ze hadden achterlieten.

Nog veel minder behoort men een beroeping te weigeren "om onze vrouw of kinderen". Welke vrouw van een apostel heeft tegen de roeping, die haar man ontving, appèl aangekend? Welke apostel is terwille van zijn vrouw zijn roeping niet gevolgd? Het volgen zal geloond worden, in deze tijd en in de wereld die komt, het eeuwige leven.

Nu is er nog een huichelachtige reden om een beroeping af te slaan, als de plaats iemand niet aanstaat. Zij zeggen, dat zij in hun hart geen inwendige roeping gevoelen. Nagge antwoordt, dat men nergens in Gods Woord van zo'n inwendige roeping leest. Hij citeert zelfs een oud synodebesluit, dat wie weigert, verbannen zal worden. Nagge spaart de weigeraars niet. Wat zijn dat voor predikanten? Geen Leerders maar Verkeerders, geen Pastoren maar Imposteren (bedriegers), geen Prelati (kerkvorsten) maar Pilati (rechtsverkrachters). Kerk en Overheid zouden moeten onderzoeken, op welke wijze ze indertijd aan een beroep gekomen zijn, opdat voortaan alle heren, die alleen maar uit zijn op een domineeplaats aan een voorname kerk en die alleen maar uit zijn op een vet traktement, geweerd zullen worden. Kernachtig schrijft Nagge, dat deze heren "met haer leckere tonghe soecken toe licken het hoenicheem der Kerckelijcke Benefitien van den Ymestel der Christelijcker Gemeenten." Het gaat hier om extra inkomsten, aan een predikantsplaats verbonden, die soms aanzienlijk waren. Daar vloog men op af als vliegen op de honing.

Een praktijkvoorbeeld

Hier noemt Nagge voor het eerst een concreet

geval, herkenbare personen. Het is een zaak in Deventer, waar hij tijdelijk woonde (zie boven). Het betreft de predikanten Christoffel Hallein uit Holten en Gerard Lindenhovius uit Haaksbergen. Toen de Spanjaarden onder Spinola in 1605 de Achterhoek binnen vielen en Oldenzaal veroverden voelden de twee zich niet meer veilig in hun gemeenten. Zij weken uit naar Deventer. Aangezien daar een predikantentekort was, nam de kerkeraad het voorstel van de magistraat de beide heren in tijdelijke dienst te nemen gaarne aan. Hallein zou in de gewone kerken de predikdienst waarnemen en Lindenhovius in de gasthuizen zondags vóór en namiddag dienst doen (14 oct. 1605). Tot pasen waren ze vrij een beroep naar elders aan te nemen. Een eerlijke vergoeding zou hun deel zijn. Er was één voorwaarde. Ze mochten niet solliciteren om tot gewoon predikant van Deventer te worden aangenomen. En dat hadden ze, volgens Nagge, wel gedaan en dat meer dan eens, vooral Hallein. Nagge verdacht hem ervan uit te zijn op een vet traktement. Hij, de man van "stil wachten op een beroep" was zeer geprikkeld. Maar de maat was voor hem vol toen men in 1609 er over dacht Hallein, die goed beviel, als gewoon predikant aan te nemen. Dat moest verhinderd worden. Nagge reisde naar Arnhem om advies van de classis Overveluwe, waaronder hij ressorteerde, in te winnen. Intussen verspreidde zich in Deventer het gerucht, dat het één van de predikanten, Roothuys, geweest was, die Nagge aangespoord had de zaak Hallein in Arnhem aanhangig te maken. Een brief van deze strekking, die door Roothuys geschreven zou zijn, werd her en der in de stad ter lezing aangeboden. Dat gebeurde door de predikant Lindenhovius, een strijdmakker van Hallein. Het werd een zaak voor de kerkeraad. Daar verklaarde Nagge dat de reis naar Arnhem uitsluitend een initiatief van hem geweest was. Lindenhovius werd nu gelast zijn verontschuldiging aan Roothuys aan te bieden. Ook moest hij aan elk adres, waar hij de brief had laten lezen, zijn fout erkennen en zo zijn collega van alle blaam

zuiveren.

Op 30 oktober kreeg Nagge op zijn verzoek gelegenheid in de Deventer kerkeraad de redenen uiteen te zetten, waarom het beroep van Hallein geen voortgang mocht hebben. Helaas vinden we de redenen niet vermeld. Was het eerezucht of geldzucht? Was het een leerkwesitie? Hallein was familie van Conrad Vorstius, hoogleraar te Steinfurt, die een benoeming aan de Leidse Universiteit zag afspringen op verdenking van onrechtzinnigheid. Maar over Hallein in Deventer is niets van die aard bekend.

De broeders van de kerkeraad konden het in deze zaak niet eens worden en besloten het geschil aan het oordeel van de Overijsselse Classis te onderwerpen en haar uitspraak te aanvaarden. Maar de magistraat wilde geen kerkelijke inmenging van buitenaf en verlangde, dat de beide partijen hun aanklacht en verweer schriftelijk zouden indienen, waarna de kerkeraad besliste. Om te accentueren, dat het feitelijk om een classicale zaak ging, liet Nagge zich bijstaan door de predikant van Olst, Rutger Tichler. Toen deze nu uit Halleins verweerschrift opmaakte, dat hij hen beide "niet voor sodanige dienaers hield als zij moesten zijn", dat hij verder "hun salicheijt in twijfel stelde, so sij sich niet bekeerden", en dat "het een duivelswerck was, verstaende dit van den onderlinghen twist", kwamen beide zich daarover in de kerkeraad beklagen. Op deze klacht heeft Hallein ook weer geantwoord. Aan het eind van de zittingen is de conclusie, dat de bezwaren tegen Hallein niet geacht kunnen worden van overwegende aard te zijn. Met meerderheid van stemmen wordt besloten hem als predikant te beroepen. Men aanvaardde zijn verweer niet op alle punten. Van hem werd verlangd, dat hij schuld zou belijden ten aanzien van enkele minder gepaste uitlatingen (tegenover Nagge en Tichler). Dat heeft hij gedaan, met verzoek hem ten goede te willen houden wat hij uit menselijke zwakheid misdaan had. Op 11 februari 1610 werd hij in zijn dienst bevestigd. Heel deze zaak, waarin Nagge een centrale rol

speelde, laat nog eens zien, welke hoge ambtsopvatting deze man had en hoe gemakkelijk hij in conflict kwam met collega's.

Slotopmerkingen

Het boekje eindigt met een Latijns epigram (punt dicht) van de schrijver over het predikantsschap. Hij overziet zijn werk en komt tot de conclusie:

Sum bonus atque malus Pastor, censoria Charta Indicat hoc, facit haec pro Grege, Lege, Dei. Hoc est, quevis Christus curam committet ovillis, Sum bonus ipse bonis, sum malus ipse malis.
Vertaling:

Ik ben een goede en een slechte Herder, het Oordeelsboek

maakt dit uit, en doet dat terwille van de Kuddede en de Wet Gods.

Dit wil zeggen: wien Christus ook de zorg voor de schapen toevertrouwt,

In de ogen van de goeden ben ik zelf goed, in de ogen van de slechten zelf slecht.

Tenslotte nog twee opmerkingen over het titelblad van het boekje. Er staat een bijbeltekst op: "Scheldt het Chedierte in 't riet, het rotte der Ossen onder haren kalveren, die daer vertreden om gelds wille" (Psalm 68 vers 31). Het is een tekst uit de Deux-Aes-bijbel, de voorloper van de Statenvertaling van 1637. Wie het boekje doorgelezen heeft, zal begrijpen waar de tekst op slaat. Op die predikanten, die zich in de gemeente hebben ingedrongen en daar met hun aanhang huishouden en het evangelie vertroebelen en dat alleen om het geld. Zij zijn, schrijft Luther, als wilde dieren, die in het weke rietland tekeer gaan zodat het heldere water troebel en ondrinkbaar wordt. Zo maken die predikanten het evangelie ondrinkbaar.

De laatste opmerking geldt de wat raadselachtige aanduiding onder aan de bladzij: "Ghedrukt by den Authoor selfs." Had Nagge dan een drukkerij in zijn pastorie? Het lag wel wat

anders. Hij was met Sebastiaan Wermbouts, drukker op de Lange Poot te Deventer, overeengekomen, dat deze het boekje zou drukken en uitgeven. Maar toen de zaak klaar was, werd hem te verstaan gegeven, dat de uitgave niet kon doorgaan. Hij had zich niet gehouden aan het plakkaat van de Staten-Generaal, dat iedere drukker verbood zonder consent van de Magistraat ter plaatse enig werk in druk uit te geven. Dit hield ongetwijfeld verband met de kerkelijke twisten van die jaren. Had Wermbouts niet aan het plakkaat gedacht of zat er wat anders achter? Hij kreeg een geldboete van f 100 opgelegd. Dat hem de nalatigheid niet al te zwaar werd aangerekend, blijkt uit het feit, dat hij als de enige van de Deventer drukkers van het stadsbestuur de opdracht kreeg een Latijnse grammatica te laten verschijnen. Intussen bleven Nagge en Wermbouts met een voorraad onverkoopbare boekjes zitten. Daar werd dit op gevonden, dat druk en uitgave gesteld werden op naam van de schrijver zelf. Deze viel namelijk als Geldersman niet onder het rechtsgebied van Deventer. Op die manier is dit in allerlei opzichten merkwaardige boekje voor ons bewaard gebleven.

Bronnen en literatuur:

Censure ofte Ordel WILHELMI NAGGE over de Broepinghe der Kercken-Dienaren. Ex. VU Bibliotheek Oude Drukken XW 05514
bij: Een praktijkvoorbeeld
Gem. Archief Deventer: Acta Kerkeraad Herv. Gem. vanaf 1591.
J.C. van Slee: De gereformeerde gemeente van Deventer in de eerste 40 jaar na haar wederoprichting in 1591. NAK xix 1926.
Jacobus Revius Daventria Illustrata. Boek V. bij: Slotopmerkingen
Ch Dixon: Boeken-censuur te Deventer. Bijdragen tot de geschiedenis van Overijssel. 1898.

Tenslotte een woord van hartelijke dank aan de heer G.T. Hartong te Enschede, die mij waardevolle informatie verschaftte.

Het zoenkruis van Avernoorde

door E. de Jonge (Emst)

Het kruis van Avernoorde aan de Avernoortseweg nr. 9. Het kruis bevat het wapen van de familie van Limbergh(en). De letters op het kruis A.V.L., duiden dus op A(rend) van Limberg-(en) een 16e eeuwse Deventenaar. Niet opgelost bleef het jaartal 1570. Zoekend in de rekeningen van de keurmeester van Veluwe vond ik in zijn jaarrekening over genoemd jaar een inschrijving over de zoon van A. van Limbergh; deze was verdronken in de Vecht bij Avernoorde. Nu is alles opgelost. De zoon van Arend van Limbergh(en), een Deventenaar verdronk in 1570 bij het huis Avernoorde. Omdat hij als Deventenaar, dus niet woonachtig op de Veluwe, overleed op de Veluwe gold het recht op een keur uit zijn nalatenschap. Zodoende noteerde de keurmeester zijn overlijden in zijn administratie.
(Ar. Gelderse rekenkamer)

*Het zoenkruis aan de Avernoortseweg.
Foto 1983.
Coll. O.K.V.*